

можуть реагувати по-різному: або дитина замикається в собі, стає надмірно боязкою, ранимою, прагне до самоти, або стає агресивною, легко йде на конфлікт.

Нелегке завдання формування у дитини ставлення до власного фізичного дефекту знову ж таки лягає на плечі батьків. Очевидно, що цей непростий період розвитку вимагає від них особливого терпіння і розуміння. Не можна зневажати і допомогою фахівців. Приміром, переживання дитини з приводу своєї зовнішності цілком реально перебороти завдяки добре поставленій психологічній роботі з нею.

Таким чином, особливості розвитку особистості, і, зокрема, емоційно-вольової сфери дитини з ДЦП багато в чому залежать не тільки від специфіки захворювання, але у першу чергу від ставлення до дитини батьків і близьких. А тому не варто вважати, що причиною всіх невдач і складнощів виховання є недуга дитини. Повірте, у ваших руках достатньо можливостей для того, аби зробити зі свого малюка повноцінну особистість і просто щасливу людину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамович-Лехтман Р.Я Психологическая помощь детям с церебральным параличом // Лечебная помощь детям с церебральным параличом: Труды НИИ им. Г.И.Турнера. – Л., 1962. – с.109-139.
2. Мерзликина О.А., Ковинько М.С., Гузий О.В. Коррекция нарушений опорно-двигательного аппарата подростков 15-17 лет с последствиями ДЦП, средствами физического воспитания // Современные научно-методические разработки в физическом воспитании студентов, имеющих отклонения в состоянии здоровья, 2001. – С. 38-40.
3. Детский церебральный паралич как медико-социальная проблема //К.А.Семенова, В.П. Пекур, Э.С. Калижнюк// Материалы III Всесоюз. науч.-практ. Конф.по неврологии и психиатрии детского возраста. – Ташкент, 1984.
4. Калижнюк Э.С. Психические нарушения при детских церебральных параличах. – К.: "Вища школа", 1987.
5. Демчук С., Мерзликіна О. Основні напрямки корекційної роботи щодо формування рухової функції дітей, хворих дитячим церебральним параличем // Молода спортивна наука України: Зб. наук. статей в галузі фізичної культури та спорту. – Львів: ЛДІФК, 2000. – Випуск 4. – С. 283-285.

УДК 376

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЮЮЧОЇ УЯВИ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Кузнецова М.С.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

У даній статті проводиться аналіз результатів експериментального дослідження, присвяченого виявленню особливостей репродуктивної уяви учнів старших класів допоміжної школи.

В даній статті проводиться аналіз результатів експеримента, присвяченого вивченню особливостей репродуктивного воображення учнів старших класів допоміжної школи.

In this article is analysed results of the experiment, that dedicated to study of the particularities of reproducing imagination of mentally handicapped children.

Ключові слова: відтворююча уява, географічний матеріал, розумово відсталі діти.

Ключевые слова: географический материал, репродуктивное воображение, умственно отсталые дети.

Key words: geographical material, mentally handicapped children, reproducing imagination.

Проблема розвитку уяви дітей з розумовою відсталістю – одна з актуальних та маловивчених в сучасній корекційній психопедагогіці. Актуальність даного питання пов'язана з тим, що все більше вчених наголошують на важливій ролі уяви у різних видах діяльності, а зокрема у розвитку та навчанні дітей (Л.К.Балацька, Л.С.Виготський, Б.Н.Зальцман, А.В.Петровський, І.В.Страхов та ін.).

Останнім часом ця проблема стала однією з найважливіших і у корекційній психопедагогіці. Це

викликано тим, що рівень розвитку уяви значно впливає на процес навчання розумово відсталих учнів. Важливість уяви у засвоєнні таких навчальних предметів як географія, історія, література, природознавство вже доведена багатьма вченими, такими як М.П.Матвєєва, М.М.Нудельман, Н.Н.Палагіна, В.М.Синьов, Н.М.Стадненко, Ж.І.Шиф та ін.

Аналізуючи наукові джерела з корекційної психопедагогіки, ми знаходимо інформацію про особливості відтворення образів в розумово відсталих учнів. Так Синьов В.М. вказує на невміння розумово відсталих учнів подумки, якісно оперувати образом предмету – перевертати його, виділяти окремі частини та істотні властивості, об'єднувати образи, змінювати їх, а також уявляти окремі предмети та ситуації за словесним описом. Про безсистемність, фрагментарність, хаотичність відтворення образів розумово відсталими дітьми говорили також М.М.Нудельман, Н.М.Стадненко, І.М.Бгажнокова та ін.

Експериментальні дослідження з питання особливостей уяви розумово відсталих учнів зустрічається лише у деяких вчених (Палагіної Н.Н., Боровика О.В.) і пов'язані вони з уявою дітей-олігофренів молодших класів, тоді як проблема виявлення рівня розвитку уяви учнів старших класів залишається майже невисвітленою.

Це значне упущення, адже у старших класах уява має особливе значення через те, що вона є важливою ланкою у системі корекційно-навчальної роботи в напрямку соціальної адаптації випускників допоміжних шкіл.

Проведене нами дослідження було спрямоване на виявлення особливостей відтворюючої уяви розумово відсталих учнів старших класів. Для проведення експериментальних завдань ми обирали матеріали з курсу географії. Це пов'язано з тим, що надаючи шляхи розвитку уяви, виконання географічних завдань, разом з тим, вимагає від учнів вміння створювати образи, оперувати ними і відтворювати графічно та у висловлюваннях.

Крім мети встановити рівень сформованості репродуктивної уяви учнів старших класів допоміжної школи, ми поставили перед собою завдання визначити вплив словесних та наочних форм експериментальних завдань на результати їх виконання (як легше створювати образ: за допомогою слів або наочного зображення).

Було отримано та проаналізовано 83 роботи учнів 6-9 класів з діагнозом F70.

Ми пропонували учням два варіанти завдань, які виконувалися ними фронтально (невеликими групами по 5-6 чоловік) та індивідуально.

I варіант завдання включав прослуховування тексту-опису осінньої природи з подальшим малюванням і усним переказом.

Для проведення експерименту був взятий невеличкий простий текст, знайомий та близький за змістом дітям з порушенням інтелекту 6-9 класів (зазначимо, що експеримент проводився у жовтні).

II варіант завдання включав прослуховування розповіді про лісних тварин («Хто живе у лісі»), підкріпленої ілюстраціями, та подальше малювання власної ілюстрації до тексту із словесним супроводженням зображеного.

Слід зазначити, що у даному тексті ми визначили «основних» тварин – лось, рись, бурий ведмідь, за яких найбільше говориться в тексті, та «другорядних» – зайці, лисиці, їжаки, білка, соболь, куниця, горностай, яких просто перелічено в останньому абзаці.

Розповідь проводилася один раз, по ходу читання на дошці вивішувалися три яскраві ілюстрації («основних» тварин). Далі увага дітей приверталася до цих ілюстрацій і, таким чином, визначалася смислова послідовність.

Метод вивчення уяви за малюнками дітей широко використовувався багатьма спеціалістами, зокрема М.М.Нудельманом, М.Ф.Рау, Л.І.Фомічевою та ін. Ми також використовували вказаний метод, адаптуючи його відповідно з поставленими нами цілями.

Оцінюючи роботи учнів при дослідженні відтворюючої уяви ми враховували критерії, розроблені спеціалістами, що досліджували уяву: О.М.Дяченко, Є.А.Єжжановою, А.І.Кириловою, Є.Є.Кравцовою, Г.А.Урунтаєвою, Л.І.Фомічевою, проте адаптували їх згідно особливостям контингенту досліджуваних та специфіці матеріалів експерименту:

- відповідність відтворених образів (у малюнках), переказі образам тексту, плану;
- повнота відтворення тексту (окремі предмети, деталі);
- правильність структурних зв'язків (у малюнках, словесному супроводженні);
- адекватність внесених доповнень (чи є елементи творчості);
- емоційна насиченість відтворених образів.

Відповідно з даними критеріями нами були визначені якісні рівні стану відтворюючої уяви учнів старших класів допоміжної школи, які характеризують розкриття змісту тексту у малюнках.

Приводимо **критерії оцінювання рівня репродуктивної уяви учнів** за варіантами завдань першого етапу:

0 рівень – відтворені образи не відповідають образам тексту.

I рівень – елементарний. Зображені окремі предмети чи деталі.

II рівень – фрагментарний. Зображена окрема частина сприйнятого.

III рівень – відтворена композиція має пропущені ланки чи деталі;

IV рівень – відтворена повна композиція тексту, є елементи творчості.

Ми не ставили за мету оцінювати малюнки учнів за способом виконання (схематичний, розгорнутий), проте при описуванні результатів вказуватимемо і на цю якість.

Приводимо таблицю, що відображає результати нашого дослідження.

Вид опори	Рівні	Досліджувані		Середній %	Рівні
		Кількість учнів	%		
Словесна	0	13	15,7	12,05	0
	1	37	44,6		
	2	20	24,1	39,15	1
	3	13	15,6		
	4	-	-		
Наочна	0	7	8,4	18,05	3
	1	28	33,7		
	2	31	37,4	-	4
	3	17	20,5		
	4	-	-		
Всього		83	100		

Як ми бачимо з таблиці, певній частині досліджуваних (**12,05%**) так і не вдалося зрозуміти запропоновані завдання. Ми віднесли їх до групи дітей з нульовим рівнем розвитку. Ці учні не зважаючи на завдання, малювали звичні для них речі (будинки, квіточки, грибочки, сонечко тощо). Уява даної групи розумово відсталих учнів, так би мовити, не спрацювала. Прослухавши текст, діти не зуміли визначити і утримати в пам'яті основні моменти. Навіть ілюстрації не спрямували їхню діяльність у потрібне русло (8,4%). Словесні супроводження до малюнків були відповідними. Діти говорили не про те, що почули у тексті, а про те, що вони намалювали («Сонечко, дощ, два дерева. Листя падає. Травка зеленіє. Квіточки розпускаються. Весна», «Вже сонечко світить. Тепло вже. В лісі гриби і квіточки. Дощік пішов» і таке інше). Прослухування тексту викликали в даної групи досліджуваних лише окремі загальні образи природи, які з'являлися асоціативно і не відповідали образам тексту.

Однак ми бачимо, що при застосуванні наочності, загальна кількість дітей, що зовсім не змогли впоратися з завданням помітно зменшилася (з 15,7% від загальної кількості до 8,4%).

Найбільшою серед визначених нами груп при виконанні завдань експериментального дослідження рівнів розвитку відтворюючої уяви розумово відсталих учнів старших класів, стала група учнів (**39,15%**), які показали 1-й рівень розвитку уяви (елементарний). Ці діти змогли відобразити лише окремі об'єкти із змісту (пожовкле листя, дощ, хмари). Прослухане викликало у них спогади про ознаки осені, і вони, спираючись на пам'ять, відображали ці ознаки на малюнку, змішуючи їх з елементами, які з текстом взагалі нічого спільного не мали (будинки, діти, транспорт). Відповідаючи усно у першому завданні, учні просто перелічували те, що намалювали («Дерево, птахи, хмари, сонце, автобус, будинок, трава, жовте листя», «Дерево, листя, сонце, хмари, будиночок, гриби, ялинка, вікна, двері, ще одне віконце, дах»).

У другому завданні досліджувані даної групи (33,7%) сприйняли прочитаний їм текст як «текст про тварин», проте вони так само, як і попередня група розумово відсталих учнів, не зуміли визначити основні моменти тексту (основних тварин) і малювали звірів, яких звикли зазвичай малювати – зайців та білок, не зважаючи на те, що в тексті вони згадувалися між іншим. Малюнки даної групи досліджуваних також часто містили образи, які до тексту ніяк не відносилися (будиночки, квіти, транспорт). Варто відзначити, що усні відповіді таких учнів були більш змістовними, ніж малюнки. Так наприклад дитина, що просто зобразила білочку розповідала: «Білочка сидить на траві, гризе орішки. Пташки сидять на вітках, тьохкають» (Антон Г. 6-й клас). В інших випадках, діти просто перелічували те, що малювали («Заєць. Вуха, ноги, хвіст, лапи, очі, ніс» таке інше).

Згадування в приведених у завданнях текстах таких моментів як збирання людьми врожаю, запасання тваринами корму, визначення «основних» тварин у змісті, а також наголос на якостях об'єктів (жовте листя, сірі низькі хмари тощо) у переказах та на малюнках учнів з першим рівнем розвитку уяви ніяк не позначалося.

Все це свідчить про те, що уява даної групи розумово відсталих учнів знаходиться на дуже низькому рівні і включається в процес мислення мимовільно, образи її дуже бідні, хаотичні, нестабільні. Відзначимо, що при виконанні завдань з використанням наочності процент дітей, які показали елементарний рівень розвитку уяви знизився (з 44,6% до 33,7%). Це ще раз підкреслює значну роль зорового аналізатору при створенні образів уяви.

Варто зауважити, що діти з нульовим та першим рівнем розвитку уяви у малюнках та в розповідях часто змішували образи змісту з образами життєвих явищ та ситуацій. Так, наприклад, діти могли малювати тварин, яких бачили по телебаченню чи в зоопарку, або замість осінньої природи малювати свій дім, себе, друзів і таке ін.

Більш кращі показники виявилися в досліджуваних, розвиток уяви яких ми віднесли до 2-го рівня - фрагментарного (**30,75%**). Учні даної групи змогли відобразити на малюнку і передати у словесних відповідях окремі фрагменти змісту тексту. У першому завданні (24,1%) це було червоне і жовте листя що падає, птахи, які летять в теплі краї, сірі хмари, дощ та ін. При виконанні другого завдання, досліджувані з другим рівнем розвитку уяви (37,4%), на відміну від учнів попередньої групи, уважно слухали текст і при розгляданні ілюстрацій звернули більше уваги на так званих «основних» тварин. Неадекватні доповнення у малюнках та висловлюваннях майже не зустрічалися. Це свідчить про те, що відтворююча уява цих дітей була у певній мірі активізована.

Розповіді досліджуваних з фрагментарним рівнем розвитку уяви були більш зв'язними та містили менше сторонніх змісту елементів ніж на попередніх рівнях («Дощ іде. Вітер віє. Сонце трохи світить. Листя опадає. Все жовтіє»). У другому завданні розповіді дітей були більш змістовними, ніж малюнки, які представляли собою частіше за все одиничне зображену «основу» тварину («Як на малюнку»). Усні відповіді були такими: «Це ведмідь. В нього ведмежатка є. Вони гуляють» або «Це велика кішка. Це рись. Вона по лісу бігає».

Відтворююча уява даної групи дітей знаходиться на низькому рівні розвитку, проте, на відміну від попередньої групи, їхні малюнки містили більше елементів змісту, які поєднувалися у окремі композиції. Опираючись на наочність, фрагментарний рівень розвитку уяви змогла показати більша кількість учнів (37,4%), ніж у першому завданні (24,1%), де образи мало викликати лише прослуховування тексту.

І, нарешті, найкращі результати в експерименті виявила група учнів, у яких ми визначили 3-й рівень розвитку відтворюючої уяви (**18,05%**). Ця група дітей змогли найбільш повно відобразити зміст тексту на малюнку, поєднуючи утворені образи у прості композиції.

При виконанні першого завдання учні з третім рівнем розвитку уяви (15,6%) змогли досить повно відобразити зміст тексту, проте деякі елементи все одно були упущені (люди, що працюють на полях, відлітаючі птахи тощо). Розповіді цих досліджуваних також були вже досить повними: «Похмурий день. Сонце вже не світить так як раніше. Накрапує дощик. Листя жовтіє і опадає. Білки та деякі інші звірі запасують корм на зиму» (Аліна 3. 7-й клас).

При виконанні другого завдання учні, наприклад, зображуючи ведмедя у барлозі, не показували пору року, на малюнку, де зображувалася рись, не було видно, що вона знаходиться в лісі і таке ін.. Розповіді учнів з третім рівнем розвитку уяви при виконанні другого завдання також були досить змістовними. Маша В. (7-й клас): «Ведмідь спить взимку. А влітку гуляє. В нього народжуються ведмежата. Він шукає їм їжу». Костя Б. (9-й клас): «Лось гуляє по лісу. Він їсть листочки і травичку. В нього великі роги. (Навіщо?) Щоб оборонятися». Роботи дітей з 3-м рівнем розвитку уяви не містили зайвих елементів. Це свідчить про те, що вони зуміли відносно добре зрозуміти і уявити зміст тексту і відносно повно відобразити його на листі паперу.

Ми бачимо, що відтворююча уява учнів допоміжної школи даної групи була в значній мірі активізована, однак інтелектуальні особливості контингенту досліджуваних, дефекти сприйняття, мислення, пам'яті, порушення емоційно-вольової сфери не дозволяли їм у повній мірі виконати завдання та вийти на четвертий (вищий) рівень розвитку уяви.

Варто відзначити, що як і у попередньому випадку, при виконанні другого завдання (утворення образів з опорою на наочний матеріал) кількість учнів з третім рівнем розвитку уяви значно збільшилася, по відношенню до кількості учнів, що виявили третій рівень при виконанні першого завдання (утворення образів при словесній опорі).

Результати виконання учнями з обмеженим інтелектом експериментальних завдань (відображення на малюнку тексту, сприйнятого на слух та з опорою на ілюстрації) дали нам наступну картину:

0-й рівень (**12,05%**) – не зрозуміли завдання і малювали сторонні змісту об'єкти. Розповіді учнів даної групи також були далекими від змісту;

1-й рівень (**39,15%**) – елементарний. Образи у дітей даної групи утворювалися асоціативно і не завжди відповідали змісту (співпадали лише окремі його елементи);

2-й рівень (**30,75%**) – фрагментарний. Малювали та розповідали, спираючись на текст та ілюстрації, проте зображення було схематичним, предметним, емоційно бідним;

3-й рівень (**18,05%**) – малювали, орієнтуючись лише на зміст тексту та вивішені ілюстрації. Образи у своїх роботах поєднували в прості композиції, проте все ж таки деякі суттєві елементи були ними пропущені.

Відтворити на папері повну композицію із змісту та проявити елементи творчості не зміг при виконанні обох завдань жоден з учнів допоміжної школи.

На основі отриманих під час експерименту даних, ми можемо зробити наступні висновки стосовно особливостей відтворюючої уяви учнів старших класів допоміжної школи:

1. Відтворююча уява учнів старших класів з обмеженим інтелектом знаходиться на рівні елементарного створення образів та ситуацій. Відзначалася неповна і часто неточна передача інформативного матеріалу; випадки помилкових визначень взаємозв'язку між об'єктами та описаними ситуаціями. В малюнках досліджуваних повторялися «заучені» одноманітні зображення знайомих предметів (будиночки, сонечко, квіточки, грибочки...), не було оригінальності у змісті створених образів уяви.

В процесі відтворення змісту текстів часто траплялися неадекватні привнесення об'єктів та персонажів, а також загублення діяльності – мимовільний перехід на об'єкти та ознаки, які не мали нічого спільного із завданням. Діти вимагали зовнішньої організації їхньої діяльності, стимуляції уяви.

2. На відтворення і створення нових образів впливає засіб опори (слово, наочність), а також емоційний окрас запропонованого матеріалу.

Наочна опора полегшувала учням роботу, сприяла більш точному та повному відтворенню тексту, це свідчить про провідну роль зорового аналізатору при створенні образів уяви.

3. В учнів з порушеним інтелектом страждають як структурний, так і операційний компоненти уяви. Причиною у даному випадку є перш за все розумова відсталість цих дітей і пов'язані з нею дефекти процесів відчуття і сприйняття, уявлень, пам'яті, мислення, а також бідність мовлення, які утруднюють образне бачення, створення і реалізацію задуму.

4. На створення репродуктивної продукції дітей впливали ті чи інші враження, життєві ситуації, почуті або побачені ними картини.

5. Робота з географічним матеріалом містить значні можливості для формування відтворюючої уяви в учнів з порушенням інтелектуального розвитку.

Таким чином, в результаті проведеної нами експериментальної роботи, нам вдалося виявити особливості відтворюючої уяви розумово відсталих учнів, знання яких дозволить більш ефективно та методично правильно організувати корекційно-навчальний процес у допоміжній школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бгажнокова И.М. Психология умственно отсталого школьника. М.: Просвещение, 1987 – 93с.
2. Паладина Н.Н. Воображение у самого истока: Психологические механизмы формирования. Акад.пед.и соц.наук. М.: Московский психолого-социологический инс-т, 1997. – 136с.
3. Синьов В.М. Психология розумово-відсталої дитини: підручник / В.М. Синьов, М.П. Матвєєва, О.П. Хохліна. - К.: Знання, 2008. - 359 с.
4. Стадненко Н.М. Нариси з олігофренопедагогіки, 2002. – 200с.

УДК: 616.366-071-085

СТИМОЛ У КОМПЛЕКСНІЙ МЕДИКАМЕНТОЗНІЙ ТЕРАПІЇ ПСИХОСОМАТИЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Мозгова Г.П.

доктор психологічних наук, професор
Інститут корекційної педагогіки і психології
НПУ імені М.Драгоманова

Автор статті звертає увагу на значимість психосоматичних розладів у формуванні, як функціональної, так і хронічної патології. Та важливість їх своєчасного лікування.

Автор статті обрацає внимание на значимость психосоматических нарушений в формировании как функциональной, а впоследствии, и хронической патологии и значимость их своевременного лечения.

The authors of this research tried to investigate the state of psychosomatic disfunction of children with functional and inflammatory diseases and early diagnostics of this disorders.

Ключові слова: психосоматична патологія, лікування, діти та підлітки.

Ключевые слова: психосоматические нарушения, диагностика, дети и подростки

Key words: psychosomatic disfunction, diagnostics, children and adolescents